

RAMON AMIGÓ: DEL CONEIXEMENT DELS NOMS A LA PASSIÓ PER LA CULTURA

Eugeni PEREA SIMÓN

L'univers intel·lectual que defineix el treball de Ramon Amigó i Anglès s'assembla a la figura d'un equilàter, compost pels segments de l'obra investigadora, l'obra pedagògica i el mestratge. I tot això desenvolupat a partir d'una singular estima pels mots, tot i considerar-los i tractar-los com a primers àtoms de pensament, amb els quals cal expressar el diàleg de les cultures, desxifrar la història i nominalitzar la geografia del país.

El gruix dels treballs d'Amigó el formen, doncs, bàsicament, el corpus d'estudis d'onomàstica, encetats l'any 1957 amb el recull sobre Reus (reeditat el 1988) i que fins al dia d'avui es completa amb les obres referides a Almostrer (1968), Castellvell del Camp (1968), la Mussara (1963), Prades (1985), Constantí (1968), Vila-seca i Salou (1978), Cornudella de Montsant (1990) -aquesta, escrita en col·laboració amb Joan Baptista Espasa-, Ulldemolins (1997) -realitzada en col·laboració amb Ramon Pere Anglès-, Vilallonga de Ter (1979) i l'Albi -que ara última amb la col·laboració, novament, de Ramon Pere Anglès. En total serien onze els treballs bastits -tres d'ells en coautoria. Valorant aquesta estadística Amigó esdevé l'investigador que més estudis onomàstics ha realitzat en l'àmbit català, seguit de lluny dels també especialistes Enric Garcia-Pey (9 obres), Albert Manent (6 obres) i Enric Moreu-Rey (amb quatre). En els treballs esmentats d'Amigó el rigor d'anàlisi de cadascun dels topònims entrats s'arrela en una àmplia base documental -quan aquesta existeix o es coneix- o de fonts orals -fins i tot, com en el cas de la Mussara, quan el llogarret ja era totalment despoblat-, però sobretot es qualifica per una subtil capacitat per al discerniment dels elements lingüístics compositius, de relació i de comparança de cadascun dels mots. D'aquesta faisó Amigó ha acabat rescabalant la pura d'un no gens negligible grapat de mots, els quals, bé sigui pel desús, bé per l'adherència d'alteracions lingüístiques o per la fossilització, havien acabat transformant-se i fent-se inintel·ligibles. Qualsevol dels treballs citats es troba encastat d'exemples: per dir-ne alguns i a tall d'il·lustració, l'estrany Montabudell -amb d'altres desviacions ortogràfiques i fonètiques- que inicialment i segons el text llatí de 1169 que se cita, era Montis Agudelli, el qual designa una muntanya punxeguda; les Peixeres, a Prades, definides popularment com a llocs on s'aturava el carro que duia peix a vendre, quan, en realitat, es tracta d'un obstacle posat al pas d'un corrent d'aigua per desviar-la i destinar-la a moure un molí o al reg -detalls com aquest ajuden a desvetllar l'entrellat de les economies locals o bé entendre la diversitat dels seus recursos-; la classificació d'infinitat de noms de lloc que aparentment semblaven antropònims -per l'article de distinció personal, o a l'inrevés-, un bon exemple dels quals és el topònim Naret, trobat a Tegurà (Vilallonga de Ter, Ripollès), o el significat de la paraula còdol substituïda per quadro... Tot i l'extrema prudència a l'hora d'extreure'n conclusions, les seves aportacions a l'etimologia són especialment subratllables en el cas dels noms d'Ulldemolins o de Cornudella. Joan Coromines, en el seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, ha utilitzat a bastament les seves obres com a font de treball resolutiu.

Fruit d'aquesta investigació sistemàtica dels noms de lloc i de persona del Camp de Tarragona i Priorat -terreny geogràfic predilecte de la incursió toponomàstica d'Amigó-, n'han derivat excel·lents obres d'assaig en les quals els materials locals són garbellats i posats en relació

amb el país, per a, finalment, facilitar les pistes que ajudin a conèixer i enfortir la llengua i la cultura. Noms relacionats amb la religió, la fauna o la flora, l'economia, l'orografia o l'antroponímia local apareixen aleshores encastats en una trama d'interès general. Fins ara són quatre els llibres de reflexió onomàstica global que Amigó ha donat a la premsa: *De ravals endins* (1997), en el qual es posa de relleu la història dels vials i places urbanes de Reus a través de l'evolució social o política dels noms; *Siurana de Prades, la terra i la gent* (1989); *Amb penyals d'un blau cansat... (Montsant, la Mussara, enllà per les muntanyes de Prades i alguna cosa més)* (1998) i *Llenguatge endins. Un recorregut històric pels noms de lloc* (2000), en els quals s'incideix en l'anàlisi d'alguns mots singulars o enigmàtics de la cultura popular. En la majoria dels casos aquest tipus d'obres justifica el dur treball local, ja que així acaben adquirint una connexió i un marc que els fa intel·ligibles per a la història: perquè els noms tenen importància per si mateixos, però no és fins a encaixar-se en els mecanismes de la llengua o en el rastre de l'empremta sociològica que adquireixen tot el seu valor i projecció. En aquest sentit l'onomàstica cada vegada troba més adeptes en altres disciplines, gràcies a la possibilitat que els ofereix per a trobar la clau de qüestions o de problemes¹.

Ramon Amigó ha estat un pioner en els treballs d'onomàstica catalana i això, paradoxalment, li ha suposat un inconvenient greu a l'hora d'aprofundir i d'optimitzar la feina, ja que, si bé s'ha trobat amb una ciència rica i pràcticament per explorar, per contra ha topat amb el handicap d'estar mancada de pautes metodològiques o de models a què atènyer-se. Quan Ramon Amigó va començar els seus treballs de toponímia, a Catalunya només existien les normes redactades el 1913 pels filòlegs Joan Coromines i Enric Ribas². Li ha calgut, en conseqüència, obrir-se camí amb un doble i continuat esforç: per afermar la pròpia recerca i perquè la metodologia seguida fos desbrossadora i eficaç. Davant d'aquest estat de la qüestió, a mesura que investigava i fruit de la resolució dels propis problemes, Amigó va anar sistematitzant normes i pautes de recerca que avui faciliten un millor coneixement de la ciència, alhora que permeten a les noves promocions d'investigadors -i a la mateixa universitat- entrar a estudi amb unes eines metodològiques bàsiques i experimentades, fiables. Tot i veure aquesta mancança de treballs metodològics i normatius, Amigó no redactà cap manual fins a haver agrosolat una sòlida experiència en els camps de la investigació, i això és el que atorga major solidesa i confiança als treballs metodològics resultants: en les seves pautes de treball no hi ha improvisació, sinó pura i avaluada experiència en enquesta de camp, arxius i tractament de les dades.

Ell és qui, per primera vegada, ha sintetitzat la metodologia per a treballar l'onomàstica i d'aquesta faïso n'han esdevingut dos manuals bàsics. El primer, *Sobre inventaris de nom de lloc. Introducció metodològica* (1989), que són els apunts d'unes aules d'estudi sobre inventaris de nom de lloc i que es presenten estructurats en cinc capítols, 1) la història de la toponímia; 2) les bases per a la confecció d'inventaris; 3) la formació dels noms de lloc a partir d'accidents geogràfics, d'animals, plantes, de tradició religiosa o jurídica, o de noms de persona; 4) orientacions per a la confecció d'un inventari i, finalment, 5) el suport documental i d'arxiu, amb suggeriments d'investigació, bibliogràfics, etc. L'altre manual que ha escrit Amigó és la *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia* (1999), en el qual s'aprofundeix en alguns dels capítols del llibre anterior, o bé s'amplia el seu marc d'estudi.

Per altra banda la tasca pedagògica i de proselitisme de Ramon Amigó per a enganxar nous investigadors a l'onomàstica l'ha portat a realitzar cursos, aules, xerrades, màsters o conferències a centres d'estudis, casals, congressos o universitats, els textos de les quals sovint també han acabat aplegats en llibres³. Així, doncs, l'obra investigadora i l'obra pedagògica s'interrelacionen en el seu treball. Amb tot, encara ens mancava un tercer segment per acabar de perfil·lar l'univers onomàstic d'Amigó que he suggerit inicialment: el mestratge i l'escola.

Albert Manent, en un dels seus retrats literaris, parlava d'Amigó com d'un "home afable, pulcre, meticulós, de bon humor"⁴; a aquestes qualitats encara caldria afegir, i subratllar, la mai exhaurida generositat amb les persones de bona voluntat que, en un moment o altre, hem acudit a la seva consulta científica o humana. Ciència i humanisme no sempre van entrelligats,

però quan ambdós filaments coincideixen en un mateix trenat, alehores l'obra resultant és molt més solida i convincent. I és en aquesta òrbita on Amigó també ha aconseguit un especial afecte, resultat del qual és la formació d'un equip de treballadors de l'onomàstica al Camp de Tarragona que n'ha fet, d'aquest territori, un dels més ben estudiats de Catalunya i de les terres de llengua catalana. Com ja s'ha dit en diverses ocasions, el ferm propòsit per al qual es van aliar i comprometre Manent i Amigó, cap als anys cinquanta, d'estudiar la toponímia d'una franja territorial que anés de la Mediterrània fins a les muntanyes de Prades, ha tingut un arrossegament de col·laboradors que ha permès que no solament es complís el projecte. sinó que, a més, aquest interès s'estengués per altres territoris i comarques de la Catalunya meridional.

Amigó mai no ha tingut una negativa per a les persones que se li acostaven de bona voluntat, i per això, a la pràctica, ha estat tutor, director o revisor de tots els estudis d'onomàstica realitzats al Camp de Tarragona, Priorat i la Conca de Barberà.

El coneixement ha dut Ramon Amigó a la passió pels noms, però sense oblidar el context en què es produeixen i l'evocació històrica i emocional que generen: tot plegat ha fet com aquell que, ordenadament, parsimoniosament, de manera constant, en el seu laboratori va polint i desvetllant el ressò màgic de les paraules, per a després retornar-les més netes i plenes de sentit, a l'univers de la llengua. És un valor patrimonial que hauran guanyat els pobles i la llengua del país.

Notes

1. El butlletí de la Societat d'Onomàstica és ple de referències d'anàlisi de conjunt prenent els topònims o antropònims com a columna estructural, alhora que proporciona una bibliografia especialitzada sempre valuosa i suggerent. En aquest sentit són singularment interessants, per tractar-se d'avancats en la utilització d'aquestes fonts, autors com J. CARO BAROJA, *Las brujas y su mundo* (1961) i Cels GOMIS, *La bruixa catalana* (1987), per tal de resseguir la geografia física d'aquests éssers fantàstics, o bé noves aportacions investigadores com la de J. CARIDAD ARIAS, *Cultos y divinidades de la Galicia preromana a través de la toponimia*. la Corunya, 1999, en el qual es rescata l'arqueologia dels noms per dibuixar un mapa de la religiositat galaica.
2. Les primeres normatives d'onomàstica que s'escriuen a Catalunya es deuen a Joan COROMINES - Enric RIBAS: *Normes per al recull dels noms de lloc de les terres catalanes*. Societat Catalana de Geografia. Barcelona, 1936; molts anys després es redactarien uns nous esquemes elaborats pel doctor E. MOREU-REY, *Els noms de lloc. Introducció a la toponímia*. Unió Excursionista de Catalunya - Arxiu Bibliogràfic Excursionista. Barcelona, 1965 - amb posterioritat a aquesta data i amb un caràcter especialment divulgatiu per a alumnes universitaris o investigadors dilectants, el mateix autor va resumir, en quatre pàgines, un esquema normatiu titulat *Normes per a reculls de topònims* (4 p, s.d.). Una altra obra complementària és la de Juli MOLL - Joan TORT: *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització*. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona, 1985, en la qual els autors no solament aporten noves guies per a la recollida de topònims, sinó que també ofereixen una codificació en el camp de la toponímia força pràctica.
3. Ramon AMIGÓ, Dolors ROIGÉ, Xavier TERRADO, Albert TURULL, *Introducció a l'onomàstica*. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1994, llibre en el qual es recullen les conferències impartides en seminaris de Lleida i Tarragona.
4. Albert MANENT, *Semblances contra l'oblit*. Destino, Barcelona, 1990, p. 18. Per un esquema biogràfic de Ramon Amigó i Anglès, cf Josep OLESTI TRILLES, *Diccionari biogràfic de reusencs*, v. 1. Reus, 1991, així com l'entrada corresponent a la *Gran Enciclopèdia Catalana*. També és bo remetre's a dietaris o llibres de memòries com el de Xavier AMORÓS, *Temps estranys. Clarobscur en la llarga postguerra reusenca (1941-1950)*, (Reus, 2000), on es troben força referències sobre l'activisme social i cultural d'Amigó; finalment i mancats d'unes memòries seves personals, en aquesta línia també és recomanable la lectura de *L'ensenyança de la llengua catalana, des de Reus, sota el franquisme* (Reus, 1994), on l'autor repassa un llarg període de persecució i resistència cultural a la ciutat nadiua i comarca.